

op. Daarheen Bridge (brug) rier). Verderop er de Queens- schaffen uit- doe verhoogen konstruktie het

en automobiel.

over Amerika, zuinig is, uit

HEPP.

EN.

vreezen. 'k Ont- zeken is, of ze beantwoording er ook die er beslissing wel dan toe, liever door botweg af- cheid op me te or ontstemmen; de gevallen wel ik zelf betoon, dit begreep, een uitbeelding van allen behooren, christen type d 32 van onzen sloovigo zeggen:

dat in de ver- s gedaan wordt, dan ook, belang zijn vraag zelve lat men bij het vertellen waarom is.

ant me, nog al veel afhangt van geloovige". Ont- st ze op onzen dien ze geldt, le waarheid en as zonder zalig-

een subjeet niet als regel het oordeel van dan blijft het, ze juist is, zijn breken over den

no ons oordeel, ist niet op een antiem verkeer cregen, maar op aulting in woord enden, openbaar

Woord en van l, dat er op dit r dan bovendien chijn van reed n dood nog tot voor een „Hij a den zin van dat de woorden kunnen wel niets na van men de trom zonden ze, en ernst van de e belijdenis, dat l voegt het ons geleid te worden

geb. 1864) de loch de mythe- van het vroege heeft niet zonder het godsdienst- raan hij werkte. geb. 1890), vech- schen geest. ischen van God en weg tot zelf- naar deze jonge enlijken Christus den boetegeant die den weg van rkondiger is van

Christus, dan in de hutter g geleid op den van-weldadigheid- uitgedacht, dat de, 1892), Haupt- in Christo, Ena- mystiek hebben ier Christus in hij-zijn Christus- en; Hauptmann, e onze meest che dichter". a „jazeggen" le natuur; want bloed en natuut- leevelling, waat- tinanns Christus Men denke aan van Hauptmann (1920).

gen, of de band Christus niet ge

door een liefde die alles hoopt — de eenige die dat doet — en dat is de liefde van 1 Cor. 13. Stelt de eere van God en van Zijn Woord boven alles.

In 't algemeen voegt ons hij graven, groote voorzichtig- heid in ons woord. Waar het leven van een gestor- vene er ons geen recht toe gaf om te spreken van een heengaan en een rusten in vrede, voegt ons in verbod voor de waarheid, het zwijgen.

Een tweede vraag van denzelfden lezer luidt: „In een brief over m'n overleden vader schrijvende, ge- brakte ik uit pietet het woord vader met een hoofd- letter. De geadresseerde antwoordde mij, dat ik me schul- dig maakte aan Rome's zonde, dat den Paus aanspreek- met „Vader" en aan het woord van Jezus in Matth. 23: „En gij zult niemand uwen vader noemen op aarde." Heeft hij gelijk?

Neen, deze strenge criticus had zeker geen gelijk. Hij vergat, dat er voor het gebruik van hoofdletters in onze schrijftaal niet zulke vaste wetten zijn, dat hij of wie onder ons ook, het recht zou hebben te zeggen wat hier mag of niet mag. In elk geval moest hij weten, dat nog nooit de wet heeft gegolden, dat men alleen met een hoofdletter beginnen mag de namen van personen of zaken waaraan men goddelijke eere toekennen wil. Naar dien maatstaf kan de man zelf geen briefje van drie regels schrijven zonder aan af- goderij schuldig te staan.

En wat Jezus' woord in Matth. 23:9 betreft — de Statenvertaling heeft daar wel „Vader" (met een hoofdletter), maar de grondtekst heeft dien hoofdletter niet. Als de criticus van br B. zich dus niet bezondigen wil noch tegen de Statenvertaling noch — wat toch wel nog erger zijn zal — tegen den grondtekst zal hij, als hij het woord „vader" wil schrijven het zonder beginletter moeten doen.

Jezus heeft het in Matth. 23:9 tegen geen hoofd- letters, maar tegen heel wat ergers. De naam „vader", waarmee de Joodsche leeraren door hun leerlingen wer- den aangesproken was de uitdrukking voor een ver- houding van slaafsch afhankelijkheid en volgsaamheid, waarin geen mensch ooit tot een ander mag staan — zou hij ook zijn vader zijn naar 't vleesch; waarin men alleen staan mag tot God.

En het is die verhouding en geen hoofdletter waar- voor Christus waarschuwt.

Het voorbeeld uit de vraag van B. bewijst wel tot wat letterzifterij — zelfs in den eigenlijken zin des woords — men vervalt als men niet doordringt tot den geestelijken zin der Schrift.

V.

K. F.

Correspondentie. J. A. te L. Zeker met genoegen voldoe ik aan uw verzoek — gelijk ik doe bij deze — in verband met wat ik schreef over de zonde tegen den Heiligen Geest, de aandacht onzer lezers te vestigen op de artikelenreeks over hetzelfde onderwerp van De Schilder in de „Delftsche Kerkbode" (uitgever: A. van Oel, Koornmarkt 44, Delft), en op uw eigen bereid- willigheid de betreffende nrs ter lezing af te staan. Wie van dit aanbod gebruik wenscht te maken wende zich tot den heer J. Alberts, Chr. Onderwijzer, te Leersum.

A. E. te R. Als u de artikelen in de nrs van 24 Dec. en 2 Jan. nog eens wilt overlezen, zult u zien, dat ik uw vraag toch inderdaad wel beantwoordde. Kunt u het antwoord er niet in vinden, dan moet ik uw vraag niet goed begrepen hebben, en zult u me genoegen doen met me die wat duidelijker geformuleerd toe te zenden.

U. P. W. Uw vragen zijn, tot mijn leedwezen, te onbepaald, om voor beantwoording vatbaar te zijn. 'k Vrees dat het u ook moeilijk zal vallen ze schrift- lijk duidelijker te formuleren en toe te lichten. 'k Raad u er niet uw predikant eens over te spreken.

So aber treten alle wir ans Kreuz und, noch in Tränen, jubeln wir hinan, wo endlich, durch der Sonne Kraft erlöst, der tote Heiland seine Glieder regt und strahlend, lachend, ewiger Jugend voll, ein Jüngling, in den Maien niedersteigt.¹⁰⁾

* * *

Tenslotte blijft dus niet anders over dan de trooste- looze gedachte, dat wel de Roomschen wakker worden en zich over hun christendom bezinnen, doch dat voor het overige in Deutschland de Christus het verlangen der geesten minder sterk schijnt te wekken, dan in andere landen zulks viel waar te nemen. Men zingt Goethe nog wel niet na:

Den deutschen Mannen gereicht's zum Ruhm, Dass sie gehasst das Christentum, maar zelfs wie den Duitschen dominee niet al te gemakkelijk gelooft, die eens verzekerd heeft, dat de Duitsche boer nooit tot het christendom bekeerd is geworden, zal ten aanzien van den drager der kunst in het algemeen een zoodanige verzekering niet anders kunnen dan aanvaarden.¹¹⁾

En de enkelen, die ons nog een oogenblik als troos- ters zouden kunnen tegentreden, vallen straks ook al tegen. Want wat heeft men aan een tot het roomsche geloof weergekeerde Bahr (Hermann Bahr, geb. 1863), wanneer de man zich geen moeite doet, te spreken tot de anderen van zijn Christus?¹²⁾ Wat helpt ons Stefan George, als hij, die uit Roomsche ouders geboren is, een Roomsche doet klagen, dat hij bij het lezen van des dichters verzen een gevoel krijgt als van wie een vreemd tempel binnengaat; doch dan met de toevoeging: „De goden, waaraan de tem- pel is gewijd, zijn niet de mijnen... in dozen tempel kan ik niet bidden en tot volle bewon- dering kan ik nog niet komen. Daarvoor mis ik nog de liefde, die de essentie der dingen verbindt en geleid naar het hoogste begrip".¹³⁾ Wat baat het, of men Rainer Maria Rilke (geb. 1875) al een

WIJSBEGEERTE.

Wijsbegeerte in steen.

XIV.

Het zal duidelijk geworden zijn, dat er bij een opvatting als de onze, van geen slaafs volgen van datgene, wat de mode-kunst voorschrijft, sprake kan zijn. En dat wij meenen den eisch te mogen stellen, dat onze belijdende bouwkunstenaars hun belijdenis ook in hun werk weten neer te leggen.

En wanneer dat geschiedt, dat is er zeer veel, juist in onzen tijd, dat ook onze mannen, die van „deze kunst" zijn, moet aantrekken — we geven dat onmiddellijk toe. Maar dan niet om- dat het mode is. Maar wijl het ook ons in het gevele komt, en wij op onderdeelen ons geheel kunnen aansluiten bij datgene, wat men in onzen tijd als een soort bouwkundig leerstuk naar voren schuift.

Daar is allereerst de kwestie van de waarheid. Zeer juist heeft men opgemerkt, dat een bouw- werk niet mag liegen. Dat het leelijk is, wat men vaak ziet, dat de dingen meer of minder handig zijn gecamoufleerd.

Zoo staat er in een niet onvermaarde stad in ons vaderland, waar een zeer beroemde Universiteit onlangs jubileeren mocht, een kerk der Gerefor- meerden. Die kerk heeft, van binnen althans, ge- heel het aanzien van een oude kerk, met zuilen en een drietal beuken.

En inderdaad maakt dit alles een buitengewoon aardig effect. Er zit in het gebouw een zekere „stemming". En men krijgt zoo den indruk, dat hier iets is bereikt, wat op andere plaatsen, vanwege het gebrek aan „middelen" niet kon worden ver- kregen. En ge krijgt een gevoel van tevredenheid over het doen der ouden in de laatste decennien van de vorige eeuw.

Maar... hij nader onderzoek komt ge tot de ontdekking, dat de zuilen heel gewone houten pilaren zijn, die overtrokken zijn met een soort pleis- ter en een dikke laag witkalk.

En ge gevoelt heel even pijn.

Hoe „liegt" het alles door „vertooning"... in Gods huis!

Zie ook op het terrein van de kunst moeten we waar zijn. Hebben we geen geld voor steenen, en kunnen we slechts houten pilaren stellen — welnu, we schamen ons niet, het te laten zien. Maar we doen niet „alsof". Dat is onwaar.

Geldt de eisch van waarheid dus inderdaad, ook al werd die in de laatste jaren, ook wel op andere gronden dan de onze naar voren gebracht — er is meer, waarop we, inzonderheid bij het bouwen van onze kerken moeten letten.

Het is dit, dat in elk bouwwerk op de hoofdge- dacht van het doel, waartoe het bouwwerk werd gesticht, alle nadruk moet vallen.

Dat eischen we, krachtens ons beginsel, voor den bouw van een huis — dat eischen we niet minder voor den bouw van een kerkgebouw.

En wat ziet men, vooral in den laatsten tijd nog eens gebeuren?

Dat men een kerk bouwt, waaraan alles wordt besteed, wat de gemeente maar éven kan missen. En wanneer dan de kerk gereed is, moet er een duur orgel komen. Op zichzelf héel goed. We moeten voor den dienst onzes Gods, en dus ook voor

religieuze dichter noemt, wanneer tegelijk zijn religieuze ontroering meer erotisch dan waarachtig Godsdienstig is? In zijn land is voor velen, en ook voor wie op hem gelijken, vergeefs gesproken het woord van den man, die zeggen dorst: dat liefde, welke niet staat op den bodem van de vreeze Gods, nooit kan zijn een God- beminnen, maar hoogstens een sublimatie van Eros.¹⁴⁾ En met Eros hebben de Duitsche dichters somtijds meer te doen dan met Christus.¹⁵⁾

Neen, er zijn niet veel troostelijke dagen voor wie thans in Deutschland den Christus wil vinden in het huis der dichters. Ook Richard Dehmel laat ons ten- slotte ledig heengaan. Hij heeft wel Christus als kun- stenaar geteekend; en, zich aansluitende aan een oude fabel, heeft hij ons wel den Christus geteekend als een schilder, die nog schoonheid vindt in een kadaver van een hond (men denke aan het Oosten en zijn ver- achtting van den hond), doch hier is de Christus wel de leeraar der schoonheid, maar allermint haar priester of haar drager.

En als dan diezelfde Richard Dehmel den Christus in Gethsemane maakt tot den verwanten drager van des dichters zonden, zonder dat hij wordt daarvan de verzoener, dan is deze Christus-visie wel geheel ge- houden buiten het raam der positieve confessie omtrent den Man van Smarten:

Wehe, wehe, Geist der Liebe, voller Reinheit schwebst du, klar und hoch; doch dein Pfad ist Nacht und kalt und trübe, und mich kettete die Erde doch!¹⁶⁾

Laat nu iemand zeggen, dat een „messiaansche geest" rondwaarde onder de dichters van de jongste gene- ratie.¹⁷⁾... die messiaansche zaligheid is dan toch wel van eigen maaksel. Zij is vreemd aan het geloof, dat Jezus is de Christus, ook voor de priesters der kunst de eenige weg naar boven.

K. S.

den eeredienst, het beste hebben, wat er te krijgen is. En ook ten opzichte van de instrumenten, waar- door het gezang in onze kerken wordt begeleid, zijn we in de laatste jaren gelukkig zeer sterk vooruitgegaan.

Maar... nu kan het gebeuren — en meer dan ééne kerk lijdt aan dit euvel —, dat men bij het himenkomen in de kerk, allereerst het orgel ziet. Zoo domineert het instrument somwijlen in zijn uiterlijke vertooning, dat men eerst bij nadere be- schouwing, en ook omdat men nu eenmaal in dié richting zoekt, den kansel ontdekt, die als een nietig aanhangsel zich verbergt onder zijne majo- steit het orgel. Hier is iets niet in orde.

Gelijk we in een vorig artikel reeds zeiden, heeft ons gereformeerde volk ook door zijn bouwwijze getoond, te begrijpen, dat in den eeredienst het Woord nummer één is, en dat het andere eerst in de tweede plaats komt. Ook het orgel moet dus een ondergeschikte plaats innemen, en de kansel, waarop het Woord Gods zichtbaar aanwezig be- hoort te zijn (waarom krijgen we al kleiner preek- stoel-bijbels?) moet het eerste zijn, wat men in een kerk ziet.

De versiering van een kerkgebouw dient zich dan ook o.i. te concentreren om den kansel. Elke opzichzelf staande mooheid, is slechts duldbaar, wanneer zij een bescheiden plaats inneemt, en van uit geen enkel standpunt gezien domineert.

Gods Woord is het heerschend beginsel in een kerkgebouw. En dat moet uitkomen, ook in de bouwwijze. Dat zien wij als eisch van ons beginsel. Dat ook.

Het is meer dan één van onze bekwame bouw- kunstenaars gelukt een eigen type te geven aan onze Gereformeerde kerken. We denken hier spe- ciaal aan den algemeen bekenden en begaafden Tj. Kuipers. Maar wanneer anderen in zijn stijl werken, dan is het noodig, dat niet door kleine variaties, tenslotte een geheel wordt verkregen, dat in strijd is met de hoofdgedachten van onze gerefor- meerde liturgie.

Een en ander wijst in een bepaalde richting. Zeer duidelijk is het o.i., dat het noodig is, dat onze bouwkundigen zich, meer dan tot dusver wel is geschied, bezig gaan houden met ernstige be- ginselstudie. Niet alleen de beginselen van de moderne bouwkunst, maar ook de eischen van hetgeen christelijke levensbeschouwing mag heeten, moeten grondig en degelijk gekend.

Ergens in ons vaderland staat een pracht-villa. „Prachtig" heet het althans.

Het huis is gebouwd door een gereformeerden architect, en het wordt bewoond door een gere- formeerd gezin.

Maar wanneer iemand mij vraagt, om eens een huis te mogen zien, waar de boeddhistische ten- denzen, waar de wijsgeerige beschouwing van den hyper-modernen mensch, in allerlei versiering en in allerlei uitdrukking klaar is te lezen, dan zou ik hem verwijzen naar dat huis.

Nu is dat voor dat ééne geval zoo erg niet. Maar dergelijke gevallen wijzen er op, dat wij nog veel te weinig ons bewust zijn van het feit, dat de zondige levensbeschouwing, ja, dat een heidensche wijsbegeerte beslag legt op heel het leven. En wij hebben, naar we meenen, dan toch een andere opvatting van de „doorwerking onzer beginselen op alle terrein van het leven".

Het is niet onze taak, hier bijzonderheden aan te geven.

Jaargang, 1908, no. 109, Antwerpen, De Nederlandsche Boek- handel.

¹⁾ Steht die Katholische Belletistik auf der Höhe der Zeit? Eine literarische Gewissensfrage. F. Kirchheim, Mentz. Van zijn hand, nu onder eigen naam, verscheen in 1899: Die literarischen Aufgaben der deutschen Katholiken. (Kirchheim, Mentz).

²⁾ Bij Fr. Alber, Ravensburg, 1908. Bovendien vragen nog de aandacht tidschriften als „Dichterstimmen"; de geschriften van de „Sammlung Kösel"; de Graalboekert van den Graal- bond; en Bernhard Stein: „Neuere Dichter im Lichte des Christentums".

³⁾ Dr. Arthur Eloesser, Die Deutsche Literatur sinds 1880. Vertaald door Martha Leopold, Amsterdam, Elsevier, 1924.

⁴⁾ Eloesser, bl. 4.

⁵⁾ Al heeft dan dit onslag hem een plaatsje bezorgd in het boekje van Eloesser, die de dogmatiscrouwe Room- schen immers bijna allen voorbijgaat! (bl. 57).

⁶⁾ De onderscheidingen van Heinrich Heine.

⁷⁾ S. Fischer Verlag, Berlin, 1922 (60 bis 66 Aufl.). Uit het slot: „Unwillkürlich dankt man den Himmel, dass nur ein armer Erdennarr (Quint) und nicht Christus selber der Wanderer gewesen ist: dann hätten nämlich Hunderte von katholischen und protestantischen geistlichen... (enz.), die Quint kwalijk bejegend hebben, om zijn geloof dat hij Christus (het zien) den Fluch der Verdammnis auf sich geladen. Aber — wie konnte man wissen — ob es nicht doch am Ende der wahre Heiland war, der in der Verkleidung des armen Narren nachsehen wollte, in wie weit seine Saat — die Saat des Reiches, gereift — wäre?"

⁸⁾ Eloesser, 32.

⁹⁾ Vergelijk H. Weinel, Jesus im 19 Jahrhundert, Tübingen, Mohr, 1914, S. 308.

¹⁰⁾ Houston Stewart Chamberlain, Die Grundlagen des XIX Jahrhunderts, II, Hälfte, 14 Aufl., München, Bruckmann, 1922, S. 1049.

¹¹⁾ Eloesser, 44.

¹²⁾ Fraus Erens, Toppen en Hoogen, 109, 110.

¹³⁾ Emil Brunner, Die Mystik und das Wort, Tübingen, Mohr, 1924, 387.

¹⁴⁾ Eloesser, passim.

¹⁵⁾ Weinel, a. w. 307.

¹⁶⁾ Karl Henckell, Lyrik und Kultur. Neue Vorträge zu Leben und Dichtung Hans Sachs, Haist & Diefenbach, Mün- schen, Leipzig, 1914, S. 19.

¹⁷⁾ Verhandelingen van de Algemeene Katholieke Vlaamsche Hoogeschoolbreiding. Openingsrede van het 11e jaar. Tiende